

ACTA OF HANDELINGEN

der Provinciale Synode der Kerken van Holland en Zeeland,
gehouden binnen Dordrecht, d.d. 16 juni in het jaar 1574 1)

I.

Wordt voor goed aangezien, dat in een iegelijke konsistorie en classe een copie van de belijdenis des geloofs der Nederlandse kerken, en artikelen bewaard wordt, zowel de artikelen der Embdische Synode, als die nu besloten zijn.

II.

De broeders hebben besloten, dat men enerlei katechismus in alle onze kerken houden zal. Welke katechismus zal wezen de Heidelbergse, totdat in de Synode Generaal anders besloten wordt. Doch het zal in der dienaren vrijheid staan, dat ze sommigen in het bijzonder het korte onderzoek laten leren.

III.

Tot uitroeiing der valse leringen en dwalingen, die door het lezen der ketterse boeken zeer toenemen, zal men die middelen gebruiken die hierna volgen. Ten eerste, zullen de dienaren van de predikstoel het volk vermanen tot naarstige lezing der Heilige Schriftuur, en van de ongezonde ketterse boeken afmanen, doch de namen der boeken spaarlijk noemen. Ten tweede zullen de boekverkopers (de reine leer toegedaan) van de dienaren vermaand worden, dat ze zulke boeken niet drukken noch verkopen. Ten derde, zullen de dienaren in het huisbezoek der lidmaten der gemeente naarstelijk toezien, of in hun huizen enige schadelijke boeken zijn, opdat ze hen vermanen mogen, zulke boeken weg te doen.

1) Deze kerkenordening is genomen uit handschrift Den Brielle A I, getekend door Caspar Heydanus, Praeses „manu propria”, Arnoldus Cornelius, Scriba e a.

IV.

Tot verklaring des 6en artikels van Embden, dat in een iegelijke kerk en tezamenkomst der dienaren des Woords, ouderlingen en diakenen wezen zal, verstaan de broeders dat de dienaars en ouderlingen op zichzelf en de diakenen op zichzelf tezamen komen zullen om een iegelijk zijn zaken te verhandelen. Doch in plaatsen, waar weinig ouderlingen zijn, zullen de diakenen een deel der konsistorie mogen wezen, en die diakenen in de konsistorie geroepen zijnde, zullen gehouden wezen te komen.

V.

De dienaars en ouderlingen zullen wel voor zich zien, dat zij in de konsistoriën, classen en synoden niet verhandelen, dan hetgeen dat kerkelijk is. En die dingen, die ten dele kerkelijk en die ten dele politiek zijn (gelijk als er veel in huwelijkszaken en anderszins voorvallen), zo daar enige zwaarigheid in is, zo zullen zij het oordeel en de autoriteit der overheid aanzoeken.

VI.

In alle konsistoriën zal een zeker boek wezen, daarin naarstelijk en getrouwelijk opgetekend zal worden, wat tot regering der kerk dient. En telkens als enig punt geschreven is, zal het gelezen worden, of daar iets af of toe te doen ware en men zal ter naarster verzameling lezen, wat in de laatste besloten is.

VII.

Idem zal men in alle gemeenten een boek hebben, daarin men de namen der kinderen die gedoopt worden, met de namen der ouderen en gevaders opschrijven zal. Idem, dergenen, die men trouwt en dergenen die men in de gemeente tot lidmaten opneemt. Een iegelijk dienaar zal ook de namen der lidmaten der gemeente, die sterven, optekenen en de overheden bidden, dat ze de grafmakers of die last daarvan hebben, bevelen willen boek te houden van alle degenen die sterven, opdat men altijd als het nood doet vereisen mag wie daar gestorven is.

VIII.

De beroepen dienaren des Woords zullen ordelijk en bij beurten in de konsistoriën presideren.

IX.

In alle plaatsen zullen classen zijn, dat is, verzamelingen van sommige kerken bij malkander gelegen, volgens het 7e artikel der Embdense Synode, welke classen wij aldus gedeeld hebben: I. Walcheren. II. Het Land van Schouwen en Duiveland. III. het Land van Voorne, Putten en Overflakkee, (uitgenomen Roon, Portugaal en Saarloos), idem Goereede tot de tijd toe dat de kerken beter voorzien zullen wezen, dat die van Overflakkee een classe op zichzelf kunnen maken. IV. Delft, 't Wout, Lier, Naaldwijk, Maasland en Sluis, Schipluiden, Overschie, Pijnacker, Berkel, Nooddorp, Bleiswijk, Zoetermeer, Ketel. V. 's-Gravenhage, Rijswijk, Voorburg, Wassenaar, Monster, 's-Gravenzande, Loosduinen, Eikenduinen, Scheveningen, Wateringen. VI. Rotterdam, Schiedam, Hillegersberg, Delfshaven, Vlaardingen, Capelle, Kralingen, Zevenhuizen, IJsselmonde, Poortugaal, Roon en Saarloos. VII. Bommel, Buren, Leerdam, Heukelom, Asperen, Gorkum met hun omliggende dorpen. VIII. Dordrecht, Geertruidenberg, het Eiland van Zwijndrecht, Papendrecht met zijn dorpen, Puttershoek met de zijne. De Klundert en Fynaard, met Ruygenhil zullen onder Dordrecht behoren, zolang als Flakkee geen classe bij zichzelf maakt, en dan zullen zij behoren onder Flakkee. IX. Gouda, Schoonhoven, Oudewater, Woerden met hare dorpen en met alle dorpen die daar liggen tussen de Leek en de IJssel met Nieuwpoort, Langerak en Ammers. X. Leiden met het ganse Rijnland. XI. Alkmaar. XII. Enkhuizen. XIII. Hoorn. XIV. Edam. En aangezien alsnog weinige plaatsen met dienaren voorzien zijn, zullen zich sommige classen twee en twee tezamen voegen. En als door Gods genade de kerken beter voorzien zullen wezen, zo zullen de classen zich wederom delen mogen.

X.

Aangaande de tijd der classikale samenkomsten is besloten, dat ze alle maanden vergaderen zullen, uitgenomen Dordrecht en Gouda, die alle twee maanden tezamen komen zullen, totdat ze op zichzelf zullen gezet worden. Zullen toch de dienaren van alle classen gehouden zijn bijeen te komen, telkens dat ze om enige noodzaken geroepen worden.

XI.

Men zal de classikale verzamelingen op verscheidene plaatsen, de een na de andere houden, en het zal der classen toestaan, telkens dat ze scheiden, de plaatsen der toekomstige verzamelingen te benamen.

XII.

Om de konfusie of verwarring te vermijden, die uit de verkiezing des gemenen volks ontstaan mocht, is besloten, dat de dienaren des Woords van de konsistorie der plaats, daar zij dienen zullen, beroepen zullen worden, doch alzo dat hierin zonder advies der classikale verzameling of twee of drie der genabuurde kerken, niet geschiede, en zullen alzo de gemeenten voorgesteld worden, naar uitwijzen van het 13e artikel der Embdische Synode.

XIII.

De dienaren zullen openlijk in de classikale verzameling geëxamineerd worden.

XIV.

De dienaars, die nu in de dienst der kerken zijn, en nog niet geëxamineerd, noch wettelijk geroepen en gezonden zijn, zullen van de classis geëxamineerd worden, alsof zij nog nooit gediend hadden, en ingeval zij onbekwaam gevonden worden, in leer of leven, zo zal men ze van hun dienst opschorten of suspenderen, totdat zij bekwaam zijn. En zo zij bekwaam zijn of in hen enige hoop van bekwaamheid gespeurd wordt, zo zal men hen met voortgaande behoorlijke korrektie van haar voorgaande ongeschiktheid, en lichtvaardigheid op enige tekst der Schriftuur een predikatie laten doen, om hun gaven te horen; de konfessie en artikelen doen onderschrijven, in de gehoorzaamheid en tezamenkomst verbinden door een van de ministers laten presenteren, en een forme van konsistorie in de gemeente stellen, daar men ze gebruiken wil.

XV.

De dienaren des Woords zullen zich zelf in de dienst der kerken verbinden daar ze beroepen zijn. En die zeggen, dat ze aan andere kerken verbonden zijn, zullen daarvan zekere getuigenissen bij de classe laten blijken, welke oordelen zal of de zaak gewichtig genoeg is om in andere kerkdienst te treden.

XVI.

Geen dienaar zal uit de kerk daar hij een dienaar in is, in een andere vertrekken, zonder eerst van zijn classe oorlof begeerd en verkregen te hebben, opdat hij niet alleen van zijn kerk, maar

ook van zijn classe schriftelijk bescheid brenge. Doch zullen de classen wederom de dienaren met behoorlijk onderhoud en anderszins verzorgen.

XVII.

Geen minister uit andere kerken komende, zal aangenomen worden, zonder getuigenis te brengen van de classe en konsistorie van daar hij komt; of daar geen classe is, of ordentelijke konsistorie van geloofwaardige ministers of andere personen, van welke attestatie de classe en kerk oordelen zal, of die genoegzaam is.

XVIII.

Men zal naarstig te boek stellen het afscheid en getuigenis der dienaren die vertrekken. Maar aangaande de andere lidmaten, dier namen en hun tijd van het vertrek, en ook de oorzaken (naar dat men vindt dat er veel aan gelegen is), zal men optekenen.

XIX.

Die buiten de ordening der kerk zichzelf in de kerkdienst indringen, zullen van de classe eens, twee of meermalen geroepen of vermaand worden, dat ze reden huns doens geven. En is het dat ze dit hardnekkig weigeren te doen, zo zullen zij verklaard worden scheurmakers en lopers te wezen, en hun namen zullen de andere classen te kennen gegeven worden. Doch indien zij zich beklagen, dat hun ongelijk geschiedt, zo zullen zij zich op de Provinciale Synode beroepen mogen.

XX.

Die monniken of papen geweest zijn, en zich tot de kerkdienst begeren te begeven, zal men niet toelaten, dan van de classe examineerd zijnde naar deze proeven. Ten eerste zullen zij de leer des pausdoms verzaken. Ten tweede hun beroeping. Ten derde zullen zij de rechte leer bekennen, en zich der discipline onderwerpen. Ten vierde zal in hen de gave van bekwamelijk te spreken en te leren wezen. Ten laatste zal men ze eerst wel in ootmoedigheid en patientie oefenen.

XXI.

Aangaande degenen, die niet gestudeerd hebben, als handwerksgezellen en dergelijken, dewelke nochtans goed verstand hebbende,

begerig zijn tot proponeren, en zich tot de dienst der kerken begeven, zal men alleen die toelaten, die deze gaven hebben. Ten eerste Godzaligheid, zedigheit en ootmoedigheid; daarna goed verstand en diskretie; ten laatste gaven van welsprekendheid.

Van de scholen.

XXII.

Dewijl dat tot de dienst der kerken en politie goede scholen grotelijks van node zijn, en ter kontrarie kwade scholen grotelijks schaden, zo zullen de ministers van alle classen, vooreerst zorg dragen, op welke plaatsen scholen en schoolmeesters behoeven te wezen. Ten andere, of de schoolmeesters der plaatsen, daarvan men handelt, voortijds een openbare beloning gegeven zij. Ten derde zullen zij van de overheid begeren, dat het hun geoorloofd zij een schoolmeester te stellen. En dat de overheid bevele, het stipendium te betalen, hetwelk weleer betaald placht te worden. Ten laatste zullen zij verzorgen, dat de schoolmeesters de belijdenis des geloofs onderschrijven en de discipline zich onderwerpen; ook mede de katechismus, en andere dingen (die der jeugd nut zijn) leren. En zo daar enige schoolmeesters waren, die dit niet doen wilden, zo zullen de kerken dienaars de overheid bidden, dat ze afgezet worden. En zo de dienaren van deze voornoemde dingen van hun overheid niet verkrijgen kunnen, zo zullen zij het bij de hoge overheid aanzoeken, en de zaak voortdrijven.

XXIII.

Aangaande het vasten en bidden, omtrent de verkiezing der dienaren, is besloten wanneer men handelt van een zekere dienaar des Woords te verkiezen, die eertijds de kerk Gods getrouwelijk gediend heeft, dat men niet zal behoeven enig vasten te houden. Maar is het, dat men vergaderen zal om te beraadslagen wie te verkiezen zij, zo zal men de lidmaten der gemeente tot huisvasten en bidden vermanen, hetwelk niet alzo zal behoeven onderhouden te worden, in de verkiezing der ouderlingen en diakenen.

XXIV.

Overmits de oplegging der handen, in deze jonkheid der kerken tot superstitie getogen, en sommiger bespottig onderworpen zouden mogen wezen, hebben de broeders besloten dat men diezelve alsnog onderwege laten zal en de dienaren alleen presenteren als volgt.

XXV.

De dienaren die elders in de dienst geweest zijn en van nu voortaan nieuwelijk in een andere kerk aangenomen zullen worden, zal men Gode met den gebede en der gemeente met een kleine vermaning bevelen; nadat men hun de belofte van getrouwigheid afgenomen zal hebben. En aangaande degenen, die nu eerst in de dienst opgenomen worden, die zal men op gelijke wijze, doch met een langer en breder vermaning en stipulatie bevestigen in deze forme. Ten eerste, of zij niet gevoelen van God en de gemeente tot zulke dienst beroepen te wezen. Ten tweede, of zij de Heilige Bijbelse Schrift houden het Woord Gods en de enige volmaakte leer der Godzaligheid te wezen, welke sommierlijk in de Katechismus begrepen en in deze gemeente oprechtelijk gelerd wordt. Ten laatste, of ze hunnen dienst volgens deze leer, getrouwelijk willen bedienen, en dezelve met een godzalig leven versieren; en of ze ergens in strafbaar bevonden werden, hen willen laten vermanen en de christelijke straf onderwerpen.

XXVI.

De kerken zullen alleszins ouderlingen en diakenen hebben, die ordelijk tot de kerkdienst verkoren zijn.

XXVII.

Aangaande het verkiezen der ouderlingen en diakenen, dat zal gehouden worden naar het veertiende artikel der Embdische Synode, namelijk, dat de konsistorie het recht der verkiezing hebben zal.

XXVIII.

De konsistorie zal in de verkiezing der ouderlingen en diakenen dubbel getal der gemeente voorstellen, opdat ze de helft daaruit kiezen mag.

XXIX.

In de plaatsen, waar de christelijke gemeente geen gemeenschap hebben mag met de gasthuizen, Heilige Geest- en andere armen goederen, maar alleen de aalmoezen vergaderen en uitgeven, die in de kerken of anderszins hun gegeven worden, daar zal men bij de ordentelijke verkiezing der diakenen, hierboven verhaald, blijven. Maar, daar de overheid haar in de gemeenschap der voormelde goederen toelaten wil, daar zal de konsistorie dubbel getal van diakenen kiezen, en daarna dezelve der gemeente voorstellen. En zoverre de gemeente dezelve allen met

stilzwijgen voor goed houdt, zo zal men de voorzeide mannen der overheid voorstellen, om daaruit de helft te kiezen, en alzo zullen ze verkoren blijven. Maar daar men de eerste manier van verkiezing evenwel hebben kan, zal men dezelve als de bekwaamste kiezen.

XXX.

Men zal ook de ouderlingen en diakenen met afvraging der getrouwigheid en gebeden tot God in hun dienst bevestigen, naar de forme als boven van de dienaren gezegd is.

XXXI.

Der verkoren ouderlingen en diakenen halve deel zal alle jaren veranderd worden, naar uitwijzen des 15e artikels der Embdische Synode.

XXXII.

De ouderlingen en diakenen in hun dienst bevestigd zijnde, zullen de Belijdenis des Geloofs en de artikelen der discipline onderschrijven.

XXXIII.

De diakenen zullen alle weken bij elkander op zichzelf vergaderen, om van der armen zaken rijpelijk te spreken, en zullen hunne vergaderingen door een telkens daartoe onder hen benaamd, met de aanroeping des Naams Gods beginnen en besluiten.

XXXIV.

Aangaande de uitdeling der aalmoezen, wien en hoeveel, dat zal staan in de diskretie der diakenen, die tot dien einde hun vergaderingen houden, opdat ze niet doen zonder malkanders advies in ordinaire zaken, en in gewichtige zaken zal het wel staan, dat ze de raad der konsistorie gebruiken.

XXXV.

Het zal ook der diakenen ambt zijn het armengeld zelf uit te geven, en niet door anderen zenden, opdat ze weten hoe het besteed is.

XXXVI.

Is besloten, dat in de plaatsen, daar de diakenen alleen de administratie der aalmoezen hebben, die zij ontvangen, voor de konsistorie hun rekening alle maanden doen zullen. Maar daar ze gemeenschap hebben met de Heilige Geest- en andere armen-

goederen, daar zullen zij hun rekening doen voor die de Magistraat daartoe, benevens sommigen der konsistorie verordineren zal. En dat zal men telkens der gemeente voordragen, opdat een iegelijk die wil, zich bij de rekening voegen mag.

Dienst des Woords.

XXXVII.

Overmits dat men met verscheidene woorden, de ingang tot de gebeden en predikatiën pleegt te maken, is goed gevonden, dat men enerlei woorden gebruike, nadat de Psalm gezongen is, namelijk deze: Onze hulpe zij in de Naam des Heeren, Die hemel en aarde geschapen heeft, amen. Men zal ook de predikatie op enerlei wijze besluiten met de zegen uit Numeri kapittel 6.

XXXVIII.

De dienaren zullen vermaand wezen, hun toehoorders met al te lange predikatiën niet te bezwaren, en dezelve over het uur zoveel mogelijk is, niet te vertrekken.

XXXIX.

Aangaande de zondagse Evangelien, die men in het pausdom pleegt te gebruiken, is besloten, dat ze in de kerken niet zullen gepredikt worden, maar dat men nuttiglijk een gans boek der Heilige Schrift ordentelijk na malkander uitlegge, opdat de predikatiën door te veel teksten niet te lang vallen. Daarbenevens dat het volk van het misverstand afgetogen en tot het recht verstand der ganse Schrift bekwamelijk gebracht worde.

XL.

Aangaande de materie der predikatiën is goed gevonden, dat men allermeest uit het Nieuwe Testament den volke leren zal. Het zal ook wel in de vrijheid der dienaren staan uit het Oude Testament te prediken, doch met raad en advies der konsistorie.

XLI.

Aangaande het gewoonlijke gezang, tussen het gebed en de predikatie, O God, Die onze Vader zijt, etc., dat zal in de vrijheid der dienaren staan te houden of te laten.

XLII.

Alle dienaren zullen enerlei vorm van openlijke kerkgebeden gebruiken, doch dat ze wijselijk en kortelijk daarin voegen, dat de tegenwoordige nood eisen zal, als voor speciale personen der overheden, voor enige zieken, etc. en dit zullen zijn de gebeden in de Katechismus vervat. En overmits het algemene gebed des zondags na de predikatie te lang is, hetwelk op vast- en bededagen bekwapelijk kan gebruikt worden, zo is er een andere forme korter begrepen tot deze woorden toe: en overmits het U behaagt etc.

XLIII.

Men zal in de kerken de Psalmen door Petrus Dathenus in dicht gesteld, mitsgaders de andere gezangen daarbij gesteld, alleen gebruiken, totdat in de generale Synode anders besloten zal wezen.

XLIV.

Men zal des zondags na het tweede gebed der voormiddagse predikatie deze woorden aanhangen: Wilt ons ook sterken in het waarachtige christengeloof, etc., met het geloof daaraan. En voor de predikatie van de Katechismus, na het gebed, de Tien Geboden des Heeren naar de tekst Exod. 20, Deut. 5. Maar in de weekpredikatie zal men geen van beide lezen.

XLV.

Men zal 's zondagsmorgens en 's namiddags in het vergaderen des volks, de gemeente vrij laten, benevens het Psalmzingen te lezen of alleen te zingen. Doch daar men leest, zal men alleenlijk de Kanonieke Boeken den volke voorlezen en zodanige als de konsistorie oordelen zal der gemeente stichtelijkst te wezen, doch dat men toezie van zingen of lezen op te houden tegen de ure, dat de predikatie begint.

XLVI.

De dienaar is vrijgelaten, vóór of na de predikatie de afgeroepen personen te trouwen.

XLVII.

De classen zullen bij hare overheden verzoeken, dat ze het kopen, verkopen, arbeiden, drinken, wandelen, etc., dewijl men predikt (inzonderheid des zondags) verbieden willen, in welke zaken, zo

daar enige overheden zich onwillig bewijzen, zo zal mijnheer de Prins mogen gebeden worden, dat hij de overheid tot die ambte vermane, om zich naar het exempel dergenen, die zulks alrede in het werk gesteld hebben, te schikken.

XLVIII.

De dienaars zullen de overheden bidden, dat ze die profane en wereldlijke uitroepingen van koppingen, verkoppingen, verloren goed, etc. in de kerken afzetten willen.

XLIX.

Hoewel het staan voor de deuren der kerken om de aalmoezen te verzamelen, het allervoeglijkste en bekwaamste is, zo is nochtans besloten, dat de wijze van om te gaan, alsnog in de vrijheid der kerken staan zal. Doch zo zullen de dienaren arbeiden, dat ze het omgaan zoveel mogelijk is, afbrengen.

L.

Aangaande het spelen der orgelen in de gemeenten houdt men, dat het gans behoort afgezet te wezen, volgens de leer van Paulus 1 Kor. 14 : 19. En alhoewel men het alsnog in sommige van deze kerken, alleen in het einde der predikatiën gebruikt, op het scheiden van het volk, zo dient het nochtans meest om te doen vergeten wat men voorheen gehoord heeft, en is te bezorgen, dat het hierna tot superstitie gebruikt zal worden, gelijk het nu tot lichtvaardigheid dient, hetwelk zo het afgeschaff ware, men zoude de aalmoezen bekwaamelijker aan de deuren in het uitgaan des volks verzamelen, dan dat men zulks in het midden der predikatie, tot grote hindernis van de dienst Gods doen moet.

LI.

Aangaande de openlijke avondgebeden is besloten, dat men ze niet inbrenge waar ze niet zijn, en daar ze in het gebruik zijn, zo stichtelijk en voorzichtiglyk afdoe als het mogelijk is, inzonderheid om deze navolgende oorzaken. Ten eerste, opdat men de ordentelijke predikatiën des te vuriger en naarstiger bezoeke. Ten tweede, dat de huisgebeden des avonds, die een iegelijke huisvader met zijn huisgezin schuldig is te doen, te vlijtiger onderhouden worden. Ten derde, opdat de algemene gebeden op de vastendagen, die men somtijds om enige bijzondere nood gebruikt, te vuriger en solemnelijker mogen gehouden worden.

LII.

Van de lijkpredikatiën is besloten, dat men ze met grote voorzichtigheid, zoekende de opbouwning der kerken, daar ze ingevoerd zijn, afzette; daar ze niet ingevoerd zijn, niet invoere, om die perikelen der superstitiën, die daaruit komen, te vermijden. Om welker oorzaken wil wij ook achten, dat het luiden der klokken omtrent de begrafenis der doden alleszins afgeschaft behoort te worden.

LIII.

Aangaande de feestdagen, nevens de zondag, op de welke men zich van de arbeid pleegt bijzonder te onthouden, en in de tempel te vergaderen, is besloten, dat men met de zondag alleen tevreden zal zijn. Doch zal men de gewoonlijke materiën van de geboorte Christi, zondags vóór de Kerstdag in de kerk behandelen, en het volk van de afdoening dezes feestdags vermanen, en ook van dezelfde materie op de Kerstdag prediken, indien hij valt op een predikdag. Men zal ook op Paas- en Pinksterdag van de verrijzenis Christi en zending des Heiligen Geestes leren mogen, hetwelk in de vrijheid der dienaren staan zal.

LIV.

Op de vast- en bededagen zal men enerlei vorm houden op deze wijze. Eerstelijk zal men de gemeente tezamenroepen en enige tekst voornemen en verklaren. Idem vurige gebeden voor en na gebruiken. En om zulks beter te doen, het volk tot onthouding van spijs en drank, en andere toegelaten dingen vermanen. Men zal ook het volk vermanen in de tempel te blijven (zonder nochtans iemand te dringen) en in enige bekwame plaatsen des tempels wat voorlezen uit het Oude of Nieuwe Testament, tot gelegenheid des tijds dienende. Men zal ook met twee predikatiën tevreden zijn, tenware dat de vastendag op de zondag gelegd wordt, daar men doch drie maal gewoon is te prediken.

LV.

Het is der dienaren des Woords ambt de kranken te bezoeken, en het is gevaarlijk zekere personen daartoe te ordineren. Daarom zullen de dienaars op de ouderlingen en diakenen begeren mogen, dat ze hen hierin met hun arbeid helpen mogen, overmits dat het hun ambt meer dan andere christenen is de zieke, arme en troosteloze lidmaten te bezoeken en te sterken.

LVI.

Der dienaren ambt is ook, als het nood doet, bij de bedden der zieken de Naam des Heeren aan te roepen.

Sakrament des Doops.

LVII.

Het verbond Gods zal in de kinderen (zo haast als men de Doop christelijk bekomen kan) met de Doop verzegeld worden, tenzij dat er enige zware oorzaak zij om de Doop een tijd lang uit te stellen, waarover de konsistorie oordelen zal. Maar de affektie der ouden, die de Doop hunner kinderen begeren uit te stellen ter tijd toe, dat de moeders zelve haar kinderen presenteren, of op de gevaders lang wachten, is geen wettelijke oorzaak om de Doop uit te stellen.

LVIII.

Men zal de Doop niet toedienen dan alleen in de openbare verzameling der kerken, bij de verkondiging des Goddelijken Woords.

LIX.

In de plaatsen, daar zelden de predikatiën geschieden, en nochtans kinderen ten Doop gebracht worden, zal een tijd geordineerd worden, dat men de kinderen in de kerk ten Doop bringe, en men zal een teken met de klok geven, het volk tezamen roepen, en een korte vermaning van de Doop doen.

LX.

Aangaande de tijd des Doops, vóór of na de predikatie, hoewel de Doop op zichzelf behoort bediend te worden, zo is nochtans besloten, dat men hem tussen de predikatie en het algemeen gebed sluiten zal mogen, totdat anders in de Generale Synode besloten zal worden.

LXI.

De vaders zijn gehouden en behoren vermaand te worden, bij de Doop hunner kinderen te zijn, opdat ze met de gevaders de voorgestelde vragen beantwoorden, tenzij dat ze door gewichtige oorzaken verhinderd worden.

LXII.

Omdat wij geen gebod van de Heere hebben, gevaders of getuigen te nemen om de kinderen ten Doop te presenteren, zo mag men niemand hiervan enige bijzondere nood opleggen, nochtans dewijl het een oud gebruik is, en tot goeden einde ingevoerd, te weten om van het geloof der ouders en de Doop des kinds te getuigen, en op zich te nemen de last het kind te onderwijzen, ingeval dat zijn vader of moeder hem afstierven. Idem om de onderlinge gemeenschap en verbinding der vriendschap te onderhouden, onder de gelovigen, zo zullen degenen die dit gebruik niet begeren te volgen, maar hun kinderen zelf presenteren willen, met naarstigheid aangepord en vermaand worden, dat ze geen twist zoeken, dan dat ze zich naar de oude en gewoonlijke ordening (die goed en profijtelijk is), schikken.

LXIII.

Is besloten, dat men de forme van afeising voor de Doop houden zal, alzo deze staat achter de Katechismus, behalve dat de ministers de ouders tot onderwijzing hunner kinderen verbinden en de bijstaande getuigen vermanen zullen.

LXIV.

Het zal vrijstaan, dat dezelfde dienaar, die de instelling en het gebruik des Doops verklaart, ook dope, of dat het verscheidene dienaren doen, doch zullen de dienaars de forme, dat een dienaar allebei doet, in hunne kerken, zo verre als zij zonder ergernis en ongelegenheid doen kunnen, invoeren.

LXV.

De broeders gevoelen dat het raadzaamste en beste ware, dat de kerken één besprenging in de Doop gebruikten; doch hebben besloten, dat de manier van driemaal te besprengen gedragen zal worden in de kerk, waarin ze is, ter tijd toe, dat men de andere manier beter invoeren kan.

LXVI.

En overmits het gevaarlijk is, dat alle dienaren elk een bijzondere vermaning voor de Doop doen zouden, zo is er besloten, dat de forme enerlei zal wezen, welke korter begrepen en de dienaren toegezonden is.

LXVII.

Aangaande de dankzegging, die na de Doop volgt, zal men doen vóór het algemeen gebed.

Nachtmaal des Heeren.

LXVIII.

Men zal geen Avondmaal des Heeren uitreiken, daar geen forme van gemeente is, dat is, daar niet enige ouderlingen en diakenen zijn, die zowel op de aanneming en regering dergenen, die toegelaten worden, acht hebben, als de dienaren des Woords, alzo boven besloten is.

LXIX.

De kerken zullen daarnaar arbeiden, dat ze het Nachtmaal des Heeren alle twee maanden houden, zo verre als het mogelijk is.

LXX.

Is besloten, dat die ontvanging en examinatie, die zich tot de gemeente begeben, geschieden zal voor een dienaar en twee ouderlingen, of voor twee dienaars alleen, en zij zullen ze bestemmen bij hen te komen naar hun gelegenheid, en de belijding des geloofs zal openlijk geschieden in zulke plaatsen, daar een iegelijk bij komen kan, hetzij in de konsistorie of in de tempel. En daar zullen de namen dergenen die ontvangen worden, stichtelijk verhaald worden.

LXXI.

Die een wettelijk getuigenis brengt, zal tot het Nachtmaal toegelaten worden, tenzij dat ze lang tevoren geschreven is; want alsdan moet men naar zulken vernemen, even alsof ze geen getuigenis hadden. Doch zo betaamt dat wij geneger zijn, die toe te laten dan af te sluiten, welker Godzaligheid bewezen wordt of door geschreven of door levendige getuigenissen.

LXXII.

Is besloten, dat de Belijdenis des Geloofs van degenen, die tevoren geëxamineerd zijn, in deze jonkheid der kerken met een jawoord geschieden zal.

LXXIII.

Het is der dienaren en konsistoriën ambt, vlijtig acht te nemen, wie de lidmaten der gemeenten zijn, of voormaals geweest zijn. Idem of zij te elken Nachtmaal kommuniceren, zo niet, hen in het bijzonder aan te spreken, of door andere bekwaam laten aanspreken, of daar achterdocht is in leer of leven. Zo het niet helpt, voor de konsistorie ontbieden en vermanen; die verachters waarschuwen en dreigen met Gods gericht, en zo dit alles niet helpt, met de classis beraadslagen. Doch dat men niet lichtvaardiglijk tot de exkommunikatie kome.

LXXIV.

Is besloten van de voorbereiding tot het Nachtmaal des Heeren, dat men een simpele predikatie doen zal, naar de gewoonte, in de welke gehandeld zal worden van de beproeving des mensen, van de verzoening met God en de naaste, met vurige gebeden.

LXXV.

Men zal ook vóór het houden des Nachtsmaals, in deze beginselen der kerken, een iegelijke tekst (die tot het Nachtmaal dient, en de mysteriën daarin begrepen, verklaart) in de predikatie voor zich nemen uit te leggen, tenware dat de ordentelijke tekst daartoe bekwamelijk geleid kan worden.

LXXVI.

Wij achten, dat het staan in het houden des Nachtsmaals des Heeren het voegelijkst is, maar overmits het exempel van zitten in deze kerken ingevoerd is, zo kan het alsnog zonder ergernis niet wel achtergelaten worden. Men zal nochtans middelerwijl den volke leren, dat het middelmatig is, en naar gelegener tijd, al staande voeglijker gehouden kan worden.

LXXVII.

Is besloten, dat men in de uitreiking van het brood des Nachtsmaals gebruiken zal de woorden van Paulus, 1 Korinthe 10, met de aanhang. Neemt en eet, gedenkt en gelooft, dat het lichaam Jezu Christi gebroken is tot een volkomen verzoening aller onze zonden. En in de uitreiking des drinkbeker, naar de woorden van Paulus: De drinkbeker der dankzegging, etc. Neemt, drinkt allen daaruit, gedenkt en gelooft, dat het dierbaar bloed Jezu vergoten is, tot vergeving aller onze zonden.

LXXVIII.

Is goedgevonden, dat men in alle kerken eendrachtelijk enige plaatsen uit de Heilige Schrift lezen zal, terwijl men het Nachتماال houdt, en pauseren, terwijl men de woorden van Paulus spreekt.

LXXIX.

Men zal ook een korte inleiding maken tot de dankzegging na het Nachتماال des Heeren, waarin wij van de grote liefde van Christus te onswaards en de dankbaarheid, die wij Hem schuldig zijn, vermaand worden.

LXXX.

Is besloten, dat men na de middag als het Nachتماال gehouden is, de predikatie van de katechismus, naar de gewoonte onderhouden zal.

LXXXI.

Men zal op de dag des Nachتماals, zowel als op andere zondagen trouwen mogen, maar niet op de vast- en bededagen; en hoewel het beter ware, dat men op de zondag niet trouwde, opdat zich een iegelijk te beter in de dienst des Heeren oefenen mocht, zo zal men toch deze gewoonte (te dezer tijd) niet lichtvaardig veranderen. Middelertijd zullen de dienaren naar het beste staan, daar het zonder ontstichting kan ingevoerd worden.

LXXXII.

Op het 23e artikel van de Embdische Synode van de bestraffing der grove zonden, is van de broederen dit tot verklaring bijgevoegd: dat men met dergenen, die van grove zonden enig berouw tonen, niet terstond tot de laatste exkommunikatie voortvaren, maar hen voor een tijd lang van het Nachتماال afhouden zal.

Huwelijken.

LXXXIII.

De dienaren zullen niemand uitroepen om te trouwen, dan die verklaren, dat ze zich ook van hen willen laten tezamen geven. En men zal hen vermanen, dat zij bij malkanderen niet wonen, noch slapen, voordat ze getrouwd zijn. Die hiertegen doen, zal

men berispen; die niet gehoorzaam zijn, zal men de overheid aangeven. Men zal ook niet lichtvaardighk tot de hoge overheid gaan, voordat men bij de ordentelijke overheid zijn best gedaan heeft.

LXXXIV.

Niemand zal uitgeroepen worden om te trouwen, dan eerst getuigenis van konsent zijner ouders. En zo zij tevoren getrouwd zijn geweest, van de afsterving der eerste partij getoond te hebben. En zo het geschiede, dat iemand de dienaren noch de konsistorie hierin niet genoeg deed, zo zullen de partijen dit der overheid aangeven, en derzelver konsent de dienaren overbrengen.

LXXXV.

De personen, die trouwen willen, zullen openlijk in de gemeente afgeroepen en getrouwd worden. En zo iemand door krankheid verhinderd zijnde, begeerde in huis te trouwen, daarvan zullen de ministers en konsistorie oordelen, en zo zij het toelaten (hetwelk niet zonder grote oorzaken en rijpe beraadslaging geschieden zal) zo zal het evenwel niet geschieden, dan de uitroeping in de kerk gedaan zijde, en in de tegenwoordigheid der vrienden en naburen, en de dienaar zal het der gemeente openlijk aanzeggen, dat ze getrouwd zijn.

LXXXVI.

Men zal de namen dergenen, die verkondigd worden, op drie verscheidene zondagen van de predikstoel afroepen, of anderszins driemaal in grote nood, daarvan de konsistorie oordelen zal.

LXXXVII.

Het huwelijk zal bevestigd worden, in enige van die plaatsen, waar de namen uitgeroepen zijn. Doch zo iemand in een andere plaatse trouwen wilde, die zal getuigenissen der uitroeping van de konsistorie medebrengen, en de dienaar der plaats, daar ze trouwen zullen, zal dit niet doen zonder het advies der konsistorie.

LXXXVIII.

Overmits de officialen van de antichrist in het pausdom, de autoriteit en het recht der overheid in het echtscheiden aan zich ge-

trokken hebben, zo zal de overheid van de dienaars uit Gods Woord gebeden en vermaand worden, dat ze naar uitwijzen van het Woord Gods en andere wetten, die helpen die in zodanige zaken hare hulp behoeven en begeren.

LXXXIX.

De onschuldige partij, haar partij van overspel overwonnen hebbend, zal van de overheid een uitspraak van scheiding begeren, en zo de overheid dit niet begeert te doen, zo zal ze van dezelve overheid zoeken te verkrijgen, dat de konsistorie toegelaten worde, te doen, zulks als ze uit Gods Woord oordelen zal recht te wezen. Zo men dit niet kan verkrijgen, zo zal de konsistorie haar vermanen in een andere plaats te vertrekken, daar ze de hulp der overheid genieten kan.

XC.

Is besloten, dat de kerken dienaars, die op de Synode te gaan, gedeputeerd worden, getuigenis brengen zullen van de konsistorie en de classe en niet van de overheid.

XCI.

Deze artikelen tot behoorlijke ordening der gemeenten van Holland en Zeeland dienende, zijn alzo door onderlinge bewilliging gesteld, dat ze zo het der gemeenten nuttigheid anders eist, zullen mogen en moeten veranderd, vermeerderd of verminderd worden. Nochtans zal dat niet enige gemeenten of classen bijzonderlijk toekomen te doen. Maar zullen allen arbeiden om die te onderhouden, totdat in Generale of Provinciale Synode anders verordineerd zal wezen.

Geëindigd te Dordrecht, de 28e juni anno 1574.

CASPARUS HEYDANUS,

Praeses.

manu propria.

ARNOLDUS CORNELIUS,

e.a.

Scriba.

De partikuliere of bijzondere vraagstukken van Dordrecht 1574 ¹⁾

1. Op de vraag van die van Walcheren, of het niet goed ware, dat men goede Homilias op de Katechismus schreef, is geantwoord, dat men dit zal laten blijven, maar dat het goed ware, dat de dienaars ordentelijk bij gebeurte in classikale verzamelingen een vraag twee of drie uit de Katechismus kortelijk uitleiden, opdat ze alzo malkanderen oefenen mochten, en de Katechismus ordentelijk, grondig en stichtelijk voor de gemeente leerden verklaren.
2. Op de tweede vraag van die van Walcheren, van een nieuwe korrekte overzetting des Bijbels in de Nederduitse taal, is geantwoord, dat men toeven zal, totdat de overzetting van de Bijbel in de Franse en Latijnse spraak, die nu voorhanden is, in het licht gekomen zal wezen, opdat men ze daaruit in onze spraak te lichter en te beter overzetten mag.
3. Op de 3e vraag derzelven, hoe men de wederdopers weren of op de rechte weg brengen zal, is besloten, dat de dienaren hun overheden bidden en vermanen zullen, dat ze niemand ontvangen noch lijden dan die wettelijk zweren der overheid gehoorzaam te zijn. En die daar nu reeds wonen, vermanen tot het gehoor des Goddelijken Woords, idem hun kinderen ten Doop te brengen, of zo zij zulks weigeren te doen, dat ze hen in de tegenwoordigheid der predikanten ontbieden en hunne opinie bevelen te verklaren en te verantwoorden. Het zal ook daarbenevens goed wezen, dat de dienaars in hunne heimelijke vergaderingen zoeken te komen of te zenden, en te bewijzen, dat hun handel onrecht is.
4. Op de vraag van die van Zierikzee of een minister notaris publikus van te voren geweest zijnde, nog in die dienst blijven mag, is geantwoord, dat hij *testamenten en huwelijksvoorwaarden* maken mag, inzonderheid waar men geen andere hebben zal, die zulks doen, idem in bekwame en stichtelijke plaatsen. Maar zullen zich wachten zich te bemoeien met andere notarishandelingen en te komen in dergelijke plaatsen als in herbergen, etc.
5. Uit oorzaak van deze vraag is geantwoord op een ander van die van Brielle, en is besloten, dat een kerkedienaars huisvrouw in geval van nood, geen openbare of winkelnering drijven mag.

1) Handschrift Den Brielle eigenhandig getekend door Casparus Heydanus, Praeses, Arnoldus Cornelius, Scriba en 11 andere dienaren

6. Op de tweede vraag van die van Den Briel of een dienaar des Woords, die aan de pest krank liggen, laten mag te bezoeken om dieswille, dat hij van het volk uit deze oorzaak gewaarschuwd wordt, is geantwoord, nademaal God de dienaars opgelegd heeft de kranken te bezoeken en geen onderscheid van kranken gemaakt, dat ze schuldig zijn tot zulke mensen geroepen zijnde, te gaan, niet geroepen zijnde en wetende dat men hen van doen heeft, ook te gaan, doch dat de dienaars hierin niet onvoorzichtiglijk noch stoutelijk handelen, en zo zij merken, dat ze meer breken dan optimmeren, dat dan de konsistorie hiervan kennis dragen en oordelen zal.

7. Op de vraag van die van Delft is geantwoord, nademaal het besloten is, dat der ouderlingen en diakenen half deel alle jaren veranderd zal worden, opdat de ordening in haar gang komt en zich niemand te beklagen hebbe, om des langen dienstes wille, dat men in de konsistorie de zwaarigheid der broederen, die met het eerste jaar af begeren te wezen, overwegen zal, welke de grootste zijn en dat zij zich allen aan de diskretie der konsistorie hierin onderwerpen zullen, welke zal oordelen, wie onder hen blijven zal of niet. Maar zo zij dit niet begeren te doen, zo zal men het lot daarover werpen.

8. Op de vraag van die van Ter Gouw, wat men met de papen doen zal, die in het heimelijk dopen en trouwen, werd geantwoord, dat men zijn best doen zal om dit te weren, eerst bij de overheid der plaats, en zo deze tot de zaak niet doet, bij de hoge overheid.

9. Op de vraag van die van Dordrecht, of men de kinderen der afgesnedenen van de gemeente dopen mag is geantwoord: ja, wel verstaande, dat men de gevaders tot dit ambt bekwaam zijnde, vaster in de belofte van zulke kinderen te onderwijzen, verbinden zal.

10. Op de derde vraag van die van Den Briel of men een kind van een der vrouwen gedoopt, in de kerk dopen zal is geantwoord: ja, overmits vrouwendoop geen Doop is.

11. Op de vierde vraag van die van Den Briel of een overspeler tot een huisvrouw nemen mag die, met dewelke hij overspel gedaan heeft, is geantwoord, dat men hierin niet handelen zal tegen de wereldlijke rechten, en wel acht neme, dat men alle ergerissen vermijde.

12. Op de 5e vraag van die van Den Briel, of een lidmaat der gemeente willende een persoon trouwen, die papist, doops- of wereldsgezind is, van de dienaar getrouwd zal mogen worden, of

niet, is geantwoord, dat men zulken van tevoren vermanen en waarschuwen zal, en zo hij niettegenstaande de vermaning evenwel getrouwd wil wezen, dat men hem trouwen zal, dewijl het openbaar trouwen politiek is. Wat men nu doen zal met hen, die de vermaning weigeren aan te nemen, en nog tegen de dienaars kwaad spreken, is geantwoord, dat de konsistorie met dezulken naar de omstandigheid der zaak zal handelen, hetzij met schuld-belydenis, voor de konsistorie of openlijk, of maar voor een tijd lang van het Nachemaal af te houden, of met de trappen der exkommunikatie voort te varen na hun diskretie.

13. Op de zesde vraag derzelfden van een man, die van zijn huisvrouw nu lange tijd solemnelijk gescheiden is, om des verscheiden geloofs en onderling gekijfs wille, en bij een andere huisvrouw lang gezeten en kinderen gewonnen heeft, en de dood zijner vorige huisvrouw niet bewijzen kan, of men deze vrouwpersoon van het Nachemaal zal afhouden, en zij beiden behoren gescheiden te worden, is geantwoord, dat men haar afhouden zal tot de tijd, dat hij bewezen zal hebben, dat zijn vorige huisvrouw dood is; en aangaande de scheiding zal men bezien hoe men doen zal, antwoord gevraagd hebbende van Genève en Heidelberg, tot welke kerken de broeders worden geraden voor deze zaak te schrijven. En zo men bevindt, dat zijn vrouw dood is, zo zal men hem straffen om zijner zonden wil, en haar tot het Nachemaal toelaten.

14. Op een andere vraag van dezelfde broederen of een vrouw niet wederom zou mogen trouwen, wier man nu 7 of 8 jaren uit geweest heeft, en zij niet weet of hij levend of dood is, alzo zij nooit bescheid van hem gehoord heeft, is geantwoord, dat zij bij de overheid konsent en losspreking begeren zal.

15. Op een vraag der vorige broederen van een jonggezel, die met een dochter in beloften staande, 15 jaar huisgehouden heeft, daarna haar verlaten en een ander getrouwd heeft, en zij die verlaten is, begeert, dat men haar, ook een scheidbrief hebbende, met een ander trouwe, is geantwoord, dat zij haar zaak de overheid recht voorstellen en van dezelve bevel en konsent begeren.

16. Op derzelve 10e kwestie is geantwoord, dat men deze zaak bij de overheid vorderen zal, alzo zij begonnen is.

17. Op een vraag van die van Dordrecht, wat men doen zal met een man, die in het pausdom zijns broeders wijf genomen heeft, en omtrent 14 of 15 jaar met haar gewoond heeft en kinderen bij haar gewonnen heeft, is geantwoord, dat zulk een bijwoning,

dewijl zij van God verboden is, van de mens niet is toe te laten. Maar aangezien de man nu leedwezen van zijn zonde heeft, en zulks als Gods Woord vermag, hetzij te scheiden of te blijven, te volgen gewillig is, is besloten, dat de classe van Dordrecht de ganse handel aan die van Genève en Heidelberg overschrijven zal en middelerwijl zal hij tot het Nachtmal niet toegelaten worden.

18. Op de vraag der vorige broederen van een kreupele, diens huisvrouw van hem geweest is, omtrent 22 of 23 jaar, van welker dood men nog niet zeker is, en sinds bij een andere vrouw gezeten heeft en nog zit, of men hem met deze trouwen zal, is besloten, dat men hem eerst tot de overheid zenden zal om konsent aldaar te halen, en konsent hebbende, zal men hem voor de konsistorie trouwen, en eerst zijn zonde scherpelijk voorhouden.

19. Op de vraag van die van Rotterdam, of de huwelijken, die met uitdrukkelijke woorden, Lev. 18, niet verboden zijn, maar uit tegenstelling en konsekwentie besloten kunnen worden verboden te wezen, voor verboden en ongeoorloofd gehouden zullen worden, is geantwoord: Ja, dewijl zij van gelijke aard en natuur zijn. En voorts op de vraag als de overheid zulk een huwelijk toelaat, wat de minister doen zal, is geantwoord, dat hij de personen niet trouwen zal zonder vrijspraak en schriftelijk bevel van de overheid. En men zal de personen en de overheid van te voren genoegzaam van deze zaken vermanen en waarschuwen.

20. Op de vraag van die van Walcheren, of een jonggezel, die tegen de dank zijner ouders, zijn trouw ener maagd gegeven heeft, en deze door zijn ouders verlaten hebbende, zich aan een ander, die eens papen dochter is, wettelijk verbonden en middelerwijl na deze belofte gedurende de tijd der uitroeping bij de eerste geslapen heeft en bovendien van de provisor de eerste toegewezen is, nu met een derde (dewijl de tweede, namelijk des papen dochter, in het recht vrij van hem gesproken zijnde, met een ander gehuwd is), trouwen mag? Is geantwoord: dewijl des papen dochter vrijgekend is van de rechter, hoewel papistisch, zo is het huwelijk, dat zij namaals begaan heeft, wettelijk. Want hoewel men hier wel mocht vragen, of zij recht geoordeeld hebben of niet, zo wordt nochtans een uitgesproken vonnis eens rechters, daarvan geen appellatie valt, voor recht gehouden. En hoewel de rechters niet wettelijk zijn, zo worden zij nochtans voor wettelijk geleden, en hun vonnis moet staat grijpen. Aan de eerste, die hij tegen de wil zijner ouders beloofd, en die hij onteerd heeft, is hij niet verbonden, inzonderheid, dewijl zijn ouders daartegen spreken. En hiertegen strijdt de wet Gods, Ex. 22 en Deut. 22 niet,

want aldaar wordt gesproken van manspersonen, die hun eigen voogd zijn en niet van zodanigen, die onder de macht van hun ouders staan. Hieruit volgt, dewijl de overheid dezen tot behoorlijke tijd niet gestraft heeft en nog duldt, dat hij de derde, die hij met bewilliging zijner ouders beloofd heeft, verbonden is, en zo de overheid zulks beveelt, trouwen mag.

21. Op de vraag dergenen, die over vóór zeven jaren aan het Nachtmaal geweest zijn, en het pardoen gehaald hebben, hoe men ze toelaten zal tot het Nachtmaal, is geantwoord: Zo de ergernis openbaar is, zo zal ze openlijk gebeterd worden. Maar overmits in dit gemeen geval ongelijk gezondigd is, zo zal de konsistorie naar gelegenheid der daad oordelen of het genoeg zij, met de belijdenis voor de konsistorie en verklaring op de stoel of niet. Hetzelfde antwoord is op de vraag van de Franse minister te Middelburg, van een die ter mis gegaan heeft, na de aangenomen, bekende waarheid.

22. Op de vraag van de afsnijding dergenen, die tot de dopers vervallen zijn, is geantwoord, dat men tot de afsnijding derzelve naar de trappen, die in de Embdse Synode voorgesteld zijn, voortvaren zal.

23. Op de vraag van die van Delft, of men een lombardier ten Nachtmaal mag toelaten, is geantwoord: Neen; want hoewel van de overheid toegelaten is, lombardie te drijven, zo is ze nochtans meer om de hardigheid en boosheid des menselijken harten, dan naar Gods wil toegelaten. Daarbenevens zouden vele honderd mensen door de toelating eens zulken mensen geërgerd worden.

24. Is besloten, dat onze broeders de dienaren der classe van de Paltz de Synode Generaal beroepen zullen, zo haast als zij bevinden zullen, dat het nut en nodig wezen zal, en bekwamelijk gedaan zal mogen worden, overmits hun deze last van de Embdse Synode opgelegd was, en hebben om der veranderingen wil, die in Holland en Zeeland geschied zijn, niet kunnen of mogen volbrengen. Is ook geordineerd, dat overmits weinig provinciën zijn, dat een iegelijke classe een dienaar des Woords met een ouderling tot de Synode Generaal zenden zal, en hebben de broeders in de naam hunner classen beloofd, zich hierin gewillig te laten vinden.

CASPARUS HEYDANUS,
Praeses noie Synodi 1)
propria manu.

ARNOLDUS CORNELIUS,
e.a. Scriba.

1) noie = nomine.